

TARTALOM

<i>Botka Ferenc: Déry Tibor hagyatéka a Petőfi Irodalmi Múzeumban</i>	503
---	-----

Kisebb közlemények

<i>Büky László: Füst Milán „latin dörgedelme”</i>	512
---	-----

Műhely

<i>S. Béres Bernadett: A rondó verstípus meghonosodása a magyar költészetben</i>	518
<i>Gábori Kovács József: „Írói dicsőséget nem kerestem” (Anonimitás és a szerzői attribúció lehetőségei a centralista Pesti Hírlapban)</i>	539

Műelemzés

<i>Kelemen Zoltán: Apák és fivérek (Cholnoky Viktor és Cholnoky László prózájának lehetséges kapcsolatairól)</i>	575
--	-----

Adattár

<i>Kasza Péter: Egy magyar diplomata lengyel szolgálatban (Újabb források Brodarics István római követi működéséhez)</i>	593
--	-----

Szemle

<i>Farmati Anna: Más régi ének. A XVII. századi katolikus népénekköltészet szövegtípusai és motívumrendszere (Cziczka Katalin)</i>	606
<i>Gömöri György: Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526–1789 (Tóth Stella)</i>	610
<i>Gudor Kund Botond: Istoricul Bod Péter (1712–1769) (Baricz Ágnes)</i>	614
<i>Bókay Antal: Líra és modernitás. József Attila én-poétikája (Kránicz Gábor)</i>	618

szerepelnek róluk, és nem tudjuk azt sem, szám szerint mennyi tartozott a korabeli egyetemekhez. A személyek tekintetében az adattár bevezetője nem csak a diákokról ír, hanem azok tanáraitól és más angolokról is, akik a diákok életében valamilyen szempontból fontosak voltak a tartózkodásuk alatt. Ezekről az ismerősökről jó lett volna részletesebben is olvasni. Az adatok további rendszerezése során pedig annak tudatában, hogy a diákok nem magukban, hanem többedmagukkal utaztak, nem nagy munka lenne annak megállapítása és tényleges felsorolása sem, mely személyek kivel utaztak tanulásaik során. A kötet végi, tájékozódást segítő mutatók számát pedig gyarapítani lehetne még az összes felsorolt angol és magyar személy, illetve az angol helységnevek szerint is.

Ha a statisztikákat nézzük, a meglévő három táblázatot mindenféleképpen ki kellene egészíteni még olyan kimutatások elkészítésével, hogy pontosan mennyi diákról sikerült kideríteni az angliai látogatást anyakönyvből, kollégiumi bejegyzésből, albumokból vagy éppen segélyezési adatokból. Elképzelhető lenne még olyan rendszerező megállapítás elvégzése is, hogy a diákok bizonyos külföldi tanulmányhelyeikről mely városokba látogattak inkább angliai tartózkodásaik során.

Mivel az adattári részben rengeteg helyen a megjegyzések rovatban sok, csupán

csak feltételezésekre okot adó kijelentés található, így felvethető lenne olyan személyeknek a megvizsgálása is, akiről a korábbi szakirodalom megállapította, ebben az időszakban a szigetországbban jártak. Közülük valóak: Laskai Lénárt, Laskai András, Horti István, Herceg Ferenc, Fegyverneki Izsák, Falkmann Péter vagy Schnitzler Jakab.

A tipográfiát illetően meg kell jegyezni, hogy a helyesírási, gépelési és szedési hibáktól eltekintve a névmutató hagy csupán némi kivetnivalót maga után. Az egyes nevek vagy kezdőbetűk után a jobb olvashatóság és tájékozódás érdekében előnyös lett volna valamiféle tagolás beiktatása. A kötet borítása viszont dicséri a nyomdát, hiszen a kiadás keményfedeles, és az első- és hátsófedél gyönyörű város-látképei – melyek a két angol egyetemvárost ábrázolják a 16. és a 17. században – emelik a kötet színvonalát.

Az adattár nem csak a történészek, de irodalmárok és más, az újkori Anglia iránt érdeklődők számára hasznos lehet. A felhasználók számát azonban meg is lehetne kétszerezni, ha az adattár a jelenlegi papírváltozat mellett elektronikus formában is megjelenhetne, így biztosítani tudná az összetett kereséseket, illetve lehetőséget adna az adatok bővítésére és esetleges korrekciójára is.

Tóth Stella

GUDOR KUND BOTOND: ISTORICUL BOD PÉTER (1712–1769)

Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, 584 l.

A román nép és az unitus egyház történetét több írásában is feldolgozó Bod Péter munkásságáról 2008-ban jelent meg először nagyobb lélegzetű román nyelvű

értekezés. Szerzője Gudor Kund Botond, magyarigeni református lelkész, a Gyulafehérvári Egyetem Iuliu Maniu Történettudományi és Politológiai Intézetének

kutatója, valamint a gyulafehérvári Bod Péter Alapítvány kuratóriumi elnöke. Itt ismertetett munkája a Gyulafehérvári Egyetemen 2006-ban megvédett *Istoricul Petrus Bod* című doktori értekezésének átdolgozott változata. A bevezető fejezet tanúsága szerint a disszertáció és e könyv célja Bod Péter történetírói munkásságának újraértékelése a modern történettudomány eszközeinek segítségével. Ennek szükségessége Gudor szerint egyrészt abból fakad, hogy a tudományos köztudatban Bod leghangsúlyosabban irodalomtörténeti munkásságával van jelen, míg írói tevékenységének egyéb vonatkozásai háttérbe szorultak, másrészt pedig abból, hogy a 19–20. századi történeti kutatásnak a történetíró Bodra vonatkozó eredményei ma már több szempontból vitathatóak, de legalábbis kiegészítendőek.

Gudor figyelme alapvetően Bod Péter történelemfelfogására, történetírói módszereire és ilyen tárgyú műveire irányul. Ugyanakkor meg kívánja határozni Bod személyének és történetírásának helyét az erdélyi korai felvilágosodás, valamint a humanista és barokk tudományosság viszonylatában. Következtetéseit tekintélyes mennyiségű forrásanyag alapján fogalmazza meg: felhasználta Bod kiadott és kéziratban maradt műveinek összességét, levelezését, valamint az életére, tudományos és szakmai fejlődésére vonatkozó egyéb forrásokat is. Kérdéseit Bod élete és munkássága társadalmi, vallási, politikai és tudományos kontextusainak bemutatása révén látja megválaszolhatónak.

Ennek értelmében a könyv második fejezete a korai felvilágosodás idejének erdélyi politikai helyzetéről, művelődéséről, egyházáról és társadalmáról (Bod életének alapvető meghatározó tényezői-

ről) kínál átfogó képet. Tárgyalja a Rákóczi-felkelés utáni erdélyi nemesség helyzetét és politikai lehetőségeit (Bod politikai állásfoglalását is), valamint Mária Terézia reformintézkedéseit, azok fogadtatását és hatását. Hasonlóképpen bemutatja az erdélyi református egyház helyzetét és a megváltozott körülményeknek megfelelően kialakított alkalmazkodási stratégiáit a 18. század első felében. Ilyen tényező a nyugati protestáns egyetemekkel való kapcsolat erősítése, valamint a Református Konzisztórium megalakítása. A körképet lezárando az erdélyi lelkészek – a katolikus, a református és a román ortodox, valamint a görögkatolikus klérus – szociális és gazdasági helyzetének összehasonlító bemutatását adja a szerző.

A Bod Péter életútját összefoglaló következő fejezet leghangsúlyosabb, és a benne közölt több újdonságnak számító adatnak köszönhetően legizgalmasabb része a leideni peregrináció körülményeinek, hatásainak feltárása. A Leideni Állami Egyetem 17–18. századi magyar (magyarországi és erdélyi) peregrinustársadalmának több szempontú elemzése mellett Gudor terjedelmes alfejezetet szentel Bod Péter leideni tanulmányainak. A holland szakirodalom, illetve korabeli leideni források alapján részletes képet kapunk a Staten College-ban zajló életről, az épület bemutatásától kezdve a diákélet részletezéséig. Bod Péter számára Leidenben új tudományos horizontok nyíltak. Ott-tartózkodása idejét átmeneti korszakként értékeli a szerző, amikor is a coccejanizmustól kezdte átvenni a vezető szerepet a newtonianizmus és a korai wolfianizmus. Amint az három évre részletesen lebontott órarendjéből kiderül, Bod tág érdeklődési körébe (teológia, filológia, egyháztörténet,

történetírás, jog, newtoni fizika és kémia, bonctan stb.) befértek az új elvek is. A Bod Péter szellemi fejlődésére nagy hatással levő oktatók (többek közt Albert Schultens és fia, Johann Jacob Schultens, Johann van der Honert, Petrus Muschenbroek, Siegfried Bernhard Albinus, Francisc Oudendorp) szemléletét és munkásságát egyenként tekinti át Gudor.

Ha nem is annyira látványos, mint a leideni peregrináció, de hasonlóképpen meghatározó Bod munkássága szempontjából a magyarigeni élet: baráti-tudósi kapcsolataitól kezdve napi kiadásaiig (például a magyarigeni parókia anyagi helyzete, Bod betegségei) tárja fel a szerző e mindennapok életvitelének jellemzőit.

Bod Péter történetírásának főbb vonásait hivatott bemutatni a következő fejezet, a tágabb – az európai és az erdélyi – historiográfia kontextusában. A műfaj 18. századi európai meghatározó irányzatainak felvázolása után a szerző megkísérli kijelölni Bod helyét, munkái alapján, a közép-európai kontextusban. Az új történetírói iskoláknak és módszereknek (így például az államismereti iskolának, a jezsuita történetírás szövegkritikai módszerének) hatása kimutatható Bod történetírásában, ugyanakkor azonban az erdélyi protestáns ortodoxiához való hangsúlyos kötődése is szembeötlő. Kiemelendő része e fejezetnek a Bod munkamódszere és a korabeli erdélyi román és szász történetírás közötti kapcsolatok feltérképezése. A témaválasztás gyakori azonosságára (eredetelmélet, az erdélyi alkotmányosság kérdései, a nemzettudat), valamint a módszerek hasonlóságára hívja fel a figyelmet Gudor a magyar, a szász, majd a valamivel később készült román munkákban. A közös módszertant biztosító államismereti iskola

népszerűségét illusztrálják az együtt élő nemzetek egymás iránti érdeklődése jegyében készült munkák, például Bod Péter *Historia valachorum*, vagy Johann Filstich *Tentamen historiae Valachicae*-ja, a korabeli szakmai polémiaik egyik releváns példája pedig Bod válasza a kolozsvári jezsuita Fasching Ferenc román vallási uniót tárgyaló írására.

Bod Péter kiadott és kiadatlan munkáinak több szempontú áttekintését nyújtja az ötödik fejezet. A szerző a Bod által használt forrásokat (az általa ismert könyvtárak anyaga, levelezés stb.) mutatja be és végigkíséri történetírói fejlődésének útját a klasszikus erdélyi történetírási hagyománytól a Johann Lorenz Mosheim által képviselt historiográfiáig, amelyik megpróbálta meghaladni a felekezeti polémiát és apologetikát, közelítve a kor pragmatikus és kritikai elvárásaihoz. A könnyebb kezelhetőség érdekében Gudor tipizálja Bod munkáit, történeti, jogi és teológiai, valamint segédtudományi munkákként csoportosítva azokat, majd a fontosabbakat tartalmi és szerkezeti szempontok szerint ismerteti is, figyel forrásaikra és a megírásuk idején alkalmazott historiográfiai módszerekre.

Bod műveinek több mint felét magyar nyelven írta – ez felfogásának modernsége mellett érvel. Ugyanakkor rávilágít az anyanyelvi kifejezés lehetőségeire és problémáira is. A latinizmusok használata jelzi az anyanyelv megújítására való törekvést, és egyben a nyelvi reform nehézségeit is. Bod szemantikai érdeklődését ugyancsak vizsgálja Gudor. A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően, a *Staatenkunde* típusú történetírás jegyében Bod is szavakat gyűjt az országok, földrajz, liturgia, eretnekségek stb. megragadására, igyekezete főkép-

pen a vallásfelekezeti dimenzió megértésére és körülhatárolására irányult.

A hatodik fejezet érdeklődési terében Bod Péter történetírói diskurzusa, történelemszemlélete és kutatási, írói módszere áll. Gudor elemzése szerint Bod diskurzusának konzervativizmusa (különösen a polemikus írások esetében) abból fakad, hogy a 18. századi Erdélyben természetes volt a konfesszionálisan meghatározott történetírás. A modernitás felé nyitást a peregrináció évei biztosították, majd 1750 után a Bél Mátyás által gyakorolt lutheránus történetírás (az államismereti iskola módszerei), valamint a jezsuita történetírás példái. Mindezek egy átfogóbb történetírás lehetőségét mutatták meg, Bod pedig saját munkásságát az államismereti iskola által képviselt módszertannak igyekezett megfeleltetni – ez többek között az objektivitásra és a vallási polémia elkerülésére való törekvésben nyilvánul meg. A különböző historiográfiai modellekhez való alkalmazkodás a magyarigeni lelkész történelemfelfogását dinamikussá, fejleszthetővé tette. Erdély történelmét és egyháztörténetét az európai történesek szerves részeként látta, következképpen igyekezete arra irányult, hogy nagyobb összefüggéseket, párhuzamokat keressen Erdély és a nagyvilág eseményei között.

Történetírói módszereinek változása hatással volt nemzetfogalmára is. Bod Péter nemzettudata a nemesi nemzet gondolatából és a Hungarus-tudatból építkezett, az államismereti iskola hatására azonban nemzetszemlélete bővült a felelős, erkölcsös, művelt nemzet gondolatával. Gudor következtetéseiben megállapítja, hogy Bod történetírása fokozatosan jutott el a felekezeti szubjektívizmust kifejező polemikus munkáktól a történetírásban objektivitásra való

törekvés gondolatáig és gyakorlatáig, valamint a történetkritikai módszerek alkalmazásáig, ezzel pedig a felvilágosult történetírás előkészítője lett Erdélyben. Mindeközben azonban elsősorban lelkész és teológus volt, ami folyamatosan meghatározta történetírói szemléletmódját és teljes munkásságát.

Gudor Kund Botondnak a tárgyalt témát tágabb összefüggéseiben bemutatni kívánó munkája helyenként nem tudja elkerülni az önisméltást, elismerésre méltó módon figyelmet fordít azonban arra, hogy Bod történetírói munkásságát ne csak a nyugati történetírói iskolák, hanem a 18. századi Erdélyben együtt élő nemzetek történetírásának kontextusában és meghatározottságában mutassa be. Ilyen szempontból is nagyon értékes írás a román történeti kutatás számára – ezt jelzi román recenzense, Laura Stanciu (*Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 12, 2008, I, 209–215), valamint a kötethez bevezetőt író doktori témavezetője, Iacob Mârza is –, hiszen a román historiográfiát közvetlenül érintő anyagot tesz hozzáférhetővé.

Gudor könyvének tervezett magyar nyelvű változata a magyar kutatás számára is újat hoz Bod Péter leideni peregrinációjának részletes bemutatásával, valamint történetírói munkásságára való összpontosításával. A kiadványt korabeli metszetek és tudósportrék reprodukciói gazdagítják, a függelékben pedig a szerző közreadja Bod Péter összes fennmaradt munkáinak repertóriumát (tartalmi jelzésekkel, valamint megjelölve a publikáltak esetében a kiadási helyet és évet, a kéziratban maradtaknál a lelőhelyet és az elkészülés évét).

A román nyelvet nem ismerő érdeklődők részletes, magyar és angol nyelvű tartalomismertetést olvashatnak a kötet végén.

Baricz Ágnes